

TESTING OF THE EFFECTIVENESS OF TOURIST AND REGIONAL WORK, ORIENTED ON THE OPTIMIZATION OF INTERPERSONAL COOPERATION OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS (TOURIST UNIONS CASE STUDY)

In the article the results of realization of model of education of culture of the interpersonal co-operation of students of secondary school in terms and by pedagogical facilities of tourist-regional activity are examined, the conclusions on effectiveness of educational influence on the optimization of children's interpersonal co-operation are made.

Key words: students of secondary school, culture of mutual relations, tourist-regional activity, effectiveness of pedagogical model, optimization of co-operation.

УДК 37.025

Кільдерова Л.В., Кільдеров Д.Е.

***РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ
ЯК СУЧАСНА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА***

У статті проаналізовано існуючі підходи до розвитку та активізації творчої пізнавальної активності, уточнено поняття творча діяльність, творча активність та самостійність.

Ключові слова: творча пізнавальна активність, творча діяльність, навчальна самостійність, навчально-пізнавальна діяльність.

Загальна постановка проблеми. Освітня діяльність в Україні реалізується за принципами гуманізації, розуміння пріоритетів загальнолюдських цінностей, де основним напрямком виступає розвиток учня як особистості. Але поряд із цим приділяється недостатня увага проблемі розвитку внутрішніх сил людини, зокрема розвитку творчої пізнавальної активності учнів, що є суспільно важливим питанням, а також потребою особистості, що усвідомлює свою значущість в об'єктивному світі (дитина "світиться", щаслива та має велике натхнення, коли в результаті бачить користь, красу і "потрібність" своєї діяльності в житті суспільства, для неї – це найвища нагорода) та має бажання реалізувати свій внутрішній потенціал.

Мета і завдання – проаналізувати існуючі підходи до розвитку та активізації творчої пізнавальної активності.

Представники багатьох наукових напрямлень та шкіл, що розглядають розвиток людини, її особистісних, психологічних якостей, підтверджують велике значення даного процесу в практичній діяльності та спілкуванні, підкреслюючи, що діяльність має розвивальну функцію тоді, коли розкриває потенційні можливості учнів і пробуджує в них творчу пізнавальну активність. Значну увагу з даної проблеми приділено в працях видатних учених: Ананьєва Б.Г., Афанасьєва В.Г., Богоявленського Д.Н., Буюєвої Л.П., Когана В.З., Харламова І.Ф. та багато інших [1; 4; 5; 10].

Н.Ф. Талізїна, А.Н. Леонтьєв, М.Н. Скаткін вважають, що вчитель, який забезпечує реалізацію умов розвитку творчої пізнавальної активності учнів, визначає велику ймовірність її збереження і в подальшій діяльності вже дорослої людини [6; 7; 9].

Л.П. Арістова, І.Е. Унт, Г.І. Щукїна, Т.І. Шамова розглядають творчу пізнавальну активність як найвищий рівень пізнавальної активності, що виявляється в творчій пізнавальній діяльності, яка характеризується наступними якостями: оригінальність, нешаблонність, самостійність [2; 11; 12].

Поряд з наявністю серйозних теоретичних розробок з проблеми, в теорії педагогіки існують протиріччя між науковими фактами, що стосуються безпосередньо розвитку творчої пізнавальної активності учнів та їх недостатньо повним науковим обґрунтуванням на основі

врахування індивідуальних особливостей учнів. Протиріччя в межах педагогічного досвіду пов'язані з об'єктивним зростанням творчої пізнавальної активності в різних видах майбутньої професійної діяльності учнів та репродуктивним характером існуючого навчання.

На рівні педагогічної практики виникли наступні невідповідності: між потребою учнів у виконанні творчих завдань та недостатньою підготовленістю до такої роботи; між необхідністю створення умов для розвитку творчої пізнавальної активності в діяльності кожного учня і недостатньою методичною та теоретичною підготовленістю і компетентністю вчителів з даної проблеми; організацією навчання з метою розвитку творчої пізнавальної активності та пізнавальної діяльності кожного учня і недостатнім методичним забезпеченням.

Звичайно, багато що залежить від майстерності вчителя. В.О.Сухомлинський вказував на те, що всі задуми вчителя, його пошуки і плани перетворюються на прах, якщо в дитини немає палкого бажання вчитися. Активність учня, на його думку, полягає, перш за все, в тому, що “дитина стає активним, зацікавленим учасником процесу оволодіння знаннями; пізнання, учіння надає, завдяки цьому, глибоке відчуття радості, схвильованості, емоційного піднесення. Інтелектуальні відчуття – це родючий ґрунт, на який падає насіння знань, і з яких виростає розум”, а передумовою активності є існування в свідомості учня відчуття сили знання, впевненості в тому, що глибина знань, міцність умінь і навичок залежить від нього самого, а не являється чимось випадковим [8]. Ян Коменський писав, що всіма можливими способами потрібно запалити в дітях гаряче ставлення до знань і до навчання. К.Д. Ушинський визначав, що неодмінною умовою, передумовою розвитку учня являється його активність у навчанні. Також він стверджував, що хороший розвиток учня забезпечується активною діяльністю, в якій він повністю реалізує свої можливості, виявляє себе як особистість.

Активізація творчої навчально-пізнавальної діяльності учнів – це одна з основних задач вчителя. Вона пов'язана з вибором і створенням умов, а також з використанням системи засобів, які мобілізують сили учня на досягнення поставленої мети, де зовнішні фактори є рушійними силами процесу розвитку творчої пізнавальної активності в поєднанні з внутрішніми чинниками. Як педагогічною теорією, так і педагогічною практикою визнано, що розвиток творчої активності, як особистісної освіти, йде через прагнення активності як стану, пов'язаного з виконанням будь-якого типу спілкування та дій.

Провідна роль вчителя при організації навчання ставить великі вимоги до зовнішнього вигляду і манери спілкування, до стилю спілкування (авторитарний, демократичний або потурання), і до прояву людських якостей (грубість, гуманні вимоги, підлабузництво), та до вміння організувати учнівський колектив і, звичайно, до професійності педагога.

Більш глобальний підхід у розвитку творчої пізнавальної активності в дидактиці пов'язаний з вирішенням проблеми співвідношення методів, форм навчання і належить Ю.К. Бабанському – йдеться про оптимізацію навчання, як варіанту активізації процесу пізнання, що представляє комплекс педагогічної діяльності і орієнтується на єдність триєдиної функції навчання [3].

Функціонування структури пізнавальної активності, творчої пізнавальної активності учнів буде можливим лише за наявності необхідних педагогічних умов, що виступають як середовище, в якому проходить процес. Вони можуть сприяти розвитку процесу або гальмувати його. Ю.К. Бабанський справедливо вважав, що при недотриманні таких умов, як навчальні, матеріальні, гігієнічні, морально-психологічні та естетичні зусилля вчителя по оптимізації уроку можуть виявитися безрезультатними [3].

Відомо, що у різних педагогів одні й ті ж діти поведуться по-різному: в одних випадках відношення до вчителів та стереотип поведінки, що склалися, на уроках, сприяють успішній пізнавальній діяльності, а в інших випадках – представляють серйозні перепони.

Отже, направленість навчання на творчість учня накладає певні вимоги на діяльність вчителя з організації і проведенню уроку, що виявляються в постановці та досягненні мети уроку (матеріал, що репродукується, аргументується творчими завданнями) і, так само, на методи організації навчання (методи, що направлені на розвиток самостійності учнів та усвідомлення їх діяльності).

Таким чином, вчитель повинен обирати якнайкращі стилі керівництва з метою спонукати учнів до активної пізнавальної діяльності, для того, щоб, часом, не стати джерелом дискомфорту або певного психічного бар'єру на шляху встановлення необхідного контакту з усіма ланками навчального процесу.

Проблема розвитку творчої пізнавальної активності учнів, з одного боку, не має однозначного рішення внаслідок її багатофакторності, тоді як, окрім особистості вчителя, на розвиток пізнавальної активності впливає зміст матеріалу, методи навчання, організаційні форми, постановка виховної роботи і, нарешті, матеріальна база школи. З іншого боку, дана проблема не має остаточного вирішення як на практичному, так і на теоретичному рівні, де можна визначити передумови розвитку творчої пізнавальної активності стосовно структури індивідуальності, особистості людини.

Досліджуючи проблему розвитку творчої пізнавальної активності учнів, направлену на навчально-пізнавальну діяльність, складно знайти межу, що розділяє педагогічні завдання від психологічних.

У 30-40 роки ХХ сторіччя в процесі становлення дидактики, як самостійної галузі педагогіки, був сформульований принцип свідомості та активності. Спочатку активність учня розглядалася тільки по відношенню до засвоєння учнями знань, вмій і навичок. З часом положення активності поступово змінювалось, в зв'язку з тим, що процес навчання стали розуміти як спосіб розвитку і виховання учня, що й спричинило зростання ролі самостійності учня, наприклад, у виборі глибини освоєння знань та видів ознайомлення з навчальним матеріалом.

Л.С. Виготський відзначає, що активність властива дитині з моменту її народження. Існують окремі активні її прояви в процесі навчання, що помітні з перших днів перебування дитини в школі, а пізнавальна активність за своєю власною природою є результатом її взаємодії із зовнішнім середовищем. Коли говорять про рівень власного активного відношення, то мають на увазі той рівень, коли навчання відзначається новими цілями і завданнями, що виникли у самого учня та здійснюється знайденими ним, новими способами. Учні показують тільки зовнішньою активність, коли виконують завдання механічно і думають про сторонні предмети. Внутрішня активність характеризується спрямованістю, направленістю школяра на вивчення, засвоєння та осмислення матеріалу в процесі навчання.

У психолого-педагогічній літературі, як правило, виділяють три рівні пізнавальної активності: низький, середній і високий, що описуються через такі критерії, як рівень зацікавленості учнів, рівень зосередженості уваги на навчальному матеріалі, наявність цілеспрямованого спостереження та здійснення експерименту, вільний вибір у виконанні навчальних завдань різного характеру: репродуктивного, продуктивного, творчого; ступінь самостійності у виконанні завдань, наявність навиків контролю і самоконтролю, рівень мобілізації учнем необхідних знань для побудови гіпотез, проблем і способів їх вирішення. Також виділяють рівні з урахуванням характеру пізнавальної діяльності: відтворююча, інтерпретуюча і творча.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури можна стверджувати, що існують положення, спираючись на які, велика кількість учених віддає перевагу класифікації пізнавальної активності через (уже раніше згадану) характеристику пізнавальної діяльності, тому що діяльність для дослідника є більш показовою, в результаті якої існують можливості спостерігати за самим процесом. Проте результативність діяльності з ціннісної позиції визначається не стільки часом виконання завдання, скільки оригінальністю, раціональністю рішення, тим, як пізнавальна діяльність сприяє розвитку психологічних та індивідуальних особливостей учня. І, нарешті, результативність у межах певного часу складно оцінити, а

також потрібно зважати на те, що за певний об'єм часу вона не враховує такі важливі складові, як складність завдання та якість виконання, що потребує від учня напруження всіх його внутрішніх сил. Таким чином, творчу пізнавальну активність учня можна визначити як стійку особистісну якість, що виявляється в готовності до здійснення творчої навчально-пізнавальної діяльності, ґрунтуючись на тому, що відношення учня до певного виду діяльності визначається рівнем знань, мотивів і способів вирішення поставленого завдання. На практиці дуже часто доводиться спостерігати ситуацію, коли учні не беруть участі у вирішенні творчих задач через відсутність у них відповідних знань про способи діяльності.

У процесі знаходження основних шляхів вирішення проблеми розвитку творчої пізнавальної активності учнів, потрібно додатково звернути увагу на такі дуже близькі за значенням поняття, як творча активність, творча діяльність і самостійність в діях та мисленні учнів.

У різноманітній і багатогранній діяльності особистості присутня її активність. Пізнавальна активність виявляється через внутрішню або зовнішню навчально-пізнавальну діяльність, яка, в свою чергу, є значущою частиною багатокомпонентної освіти, одна зі складових якої – це творча активність. Саме творчість потребує обов'язкової наявності в особистості здібностей, знань та вмінь, завдяки яким буде створюватися продукт, що буде відрізнятися новизною, оригінальністю або унікальністю.

Творча діяльність тут розглядається як різновид самостійної пізнавальної діяльності, а способом включення учнів в творчу діяльність вважається самостійна робота. В самостійній діяльності виявляються різноманітні властивості учня: дидактичні, соціальні, психологічні, індивідуальні, які визначають його пізнавальну самостійність як важливу особливість особистості, коли учень усвідомлює мету діяльності та самостійно здійснює керування нею. Отже, якщо учень здійснює роботу за вказівкою, намагається виконати завдання, особливо при незвичному підході до вирішення поставленої задачі, то вважається, що він проявляє свою активність, але не самостійність в своїх діях.

Переважна більшість завдань репродуктивного рівня не сприяє формуванню у школярів уміння використовувати знання як інструмент для подальшого пізнання, а способи такої діяльності не формують потреби, бажання, прагнення по досягненню оригінальних результатів.

Інше питання – це характер творчих завдань. По-перше, це завдання, попередній аналіз яких переводить їх у нетворчі, і вирішуються вони на основі засвоєння учнями даних з умови завдання. По-друге, мова йде не про те, що будь-який урок є творчим в плані суб'єктивного відкриття учнем нових знань, а в тій стратегічній побудові процесу навчання, де репродуктивний компонент є частиною творчого процесу, де знання формуються в інструмент для подальшого пізнання – в певних ситуаціях застосування знань за зразком та творче використання знань та вмінь в залежності від складності навчального матеріалу, складу учнів класу та типу оцінювання досягнень учнів (тут реалізується потреба в гарній оцінці).

Творче і репродуктивне пізнання виступають як дві ланки одного цілого, між якими існує динамічне співвідношення. Філософи і психологи стверджують, що репродуктивна і творча діяльність простежуються в характері і структурі пізнавальної діяльності учня в декількох ракурсах. По-перше, виділені діяльності існують як дві самостійні ланки, де перший вид діяльності є підготовчим етапом другого. По-друге, репродуктивна і творча діяльності виявляються як єдине ціле, коли в процесі пізнавальної діяльності сприйняття навчального матеріалу замінялося творчістю і навпаки.

Висновки. Таким чином, урахувавши те, що сучасне навчання є "інтелектуалізованим", тобто характеризується направленістю на формування логічних механізмів пізнавальної діяльності та на розвиток абстрактного мислення, постає необхідність урахувати важливість визначення певних компонентів у структурі творчої пізнавальної активності кожного учня з метою вдосконалення вчителем і учнем існуючого

розвиваючого середовища, пізнання природи людини та мотивів для розробки методів, технологій навчання, направлених на розвиток творчої пізнавальної активності.

З'ясування причин розвитку і формування творчої пізнавальної активності учнів багато в чому визначає ефективність створення вчителем необхідних і достатніх педагогічних умов даного процесу в рамках загальноосвітніх шкіл. Причому необхідно не тільки поглиблювати знання про зміст процесу технологій розвитку творчої пізнавальної активності учнів, але і розробляти, запроваджувати конкретні методичні рекомендації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1968. – 340 с.
2. Аристова Л.П. Активность учения школьников. – М.: Педагогика, 1968. – 342 с.
3. Бабанский Ю.К. Оптимизация процесса обучения. – М.: Просвещение, 1977. – 192 с.
4. Богоявленский Д.Н. Формирование приемов умственной работы учащихся как путь развития мышления и активизации учения // Вопр. психологии. – 1962. – № 64. – С. 74-82.
5. Коган В.З. Понятие активности личности как категория социальной психологии. – М.: Мысль, 1977. – 314 с.
6. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. Изд. 2-е. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1977. – 304 с.
7. Скаткин М.Н. Требования к современному уроку // Народн. образ. – 1962. – № 7. – С. 129-142.
8. Сухомлинский В.А. Об умственном воспитании / Сост. и авт. вступ. статьи М.И. Мухин, Ред.-кол. Н.Д. Ярмаченко и др. – К.: Рад. школа, 1983. – 224 с.
9. Талызина Н.Ф. Формирование познавательной деятельности младших школьников: Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1988. – 175 с.
10. Харламов И.Ф. Активизация учения школьников: Дидактические очерки. – Минск: Народная асвета, 1976. – 158 с.
11. Шамова Т.И. Активизация учения школьников. – М.: Педагогика, 1998. – 74 с.
12. Щукина Г.И. Роль деятельности в учебном процессе. – М.: Просвещение, 1986. – 144 с.

Кильдерова Л.В., Кильдеров Д.Е.

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКОЙ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ КАК СОВРЕМЕННАЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

В статье проанализированы существующие подходы к развитию и активизации творческой познавательной активности, уточнено понятие творческая деятельность, творческая активность и самостоятельность.

Ключевые слова: творческая познавательная активность, творческая деятельность, учебная самостоятельность, учебно-познавательная деятельность.

Kilderova L.V., Kilderov D.E.

DEVELOPMENT OF CREATIVE COGNITIVE ACTIVITY AS A MODERN PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEMS

The existing approaches to the development and activating the creative and cognitive activities have been analyzed. Such concepts as creative activity, creative action and independence have been defined in the article.

Key words: creative cognitive activity, creative action, educational independence, training and cognitive activity.